

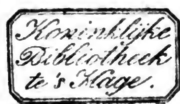
LEVENSBESCHRIJVINGE

VAN

Mr. HERMAN TOLLIUS;

DOOR

J. W. TE WATER.

LEVENSBESCHRIJVINGE

VAN

Mr. HERMAN TOLLIUS.

Aangenaam is het voor alle liefhebbers der letterkundige Geschiedenis het leven van beroemde Mannen te beschrijven en te lezen, vooral van eenen der leden dezer Maatschappije, die ons allen bekend geweest is, door elk onzer in groote waarde gehouden, en aan wien ik nooit zonder de eerbiedigste hoogachting zal gedenken.

De Heer Mr. HERMAN TOLLIUS, geboren te Breda, den 28sten van sprokkelmaand 1742, was afkomstig van een geleerd Geslacht, in ons Vaderland niet onberoemd. Zijn Vader *Philippus Johannes Tollius* was Advocaat en Griffier der Leenen in die Stad, zijne Moeder *Bartha Stuerman.* Na den dood zijns Vaders, werd onze *Tollius* aanbevolen aan

de bijzondere zorge van zijnen Oom Mr. *Jan Jacob Stuerman*, Drossaard van het Zuid- en Westerkwartier van Bergen op Zoom. Naderhand vertrok hij naar Leijden, in welke Stad zijne Moeder verkoos te gaan wonen. Van deze verhuizinge sprak hij altijd met een bijzonder genoegen, omdat hij hier in vriendschap met de keure der Jongelingen, die zich in allerleie Wetenschappen oefenden, komen kon, en hij zelf gelegenheid kreeg, om het onderwijs van beroemde Mannen te genieten. In de Wiskunde en daarmede verbondene en andere wijsgeerige Wetenschappen, hoorde hij de lessen der Hoogleeraren *van Musschenbroek* en *Lulofs*, en maakte daarin ongewone vorderingen. Betere Leermeesters in de Regtsgeleerdheid kon hij niet begeren, dan *Rucker* en *Scheltinga*. De heerschende smaak voor de Algemeene en Vaderlandsche Historie, en voor de Grieksche en Latijnsche Taalkunde, deed hem dubbelen prijs stellen op het onderwijs van den onvergelijkelijken *Hemsterhuis*, en van den grooten *Ruhnkenius*; met welken laatsten hij naderhand eene bestendige vriendschap onderhouden heeft.

Hij bleef aan de Leijdsche Universiteit tot in 't jaar 1763, wanneer hij, den 13den van zomermaand, den rang van Meester in de Regten bekwam, na verdediginge van eenige kor-

te Regtsgeleerde *Theses*. Men was verwonderd, dat iemand van zoo vele en uitgebreide kundigheden, voor hoedanigen *Tollius* toen reeds algemeen bekend stond, zich vergenoegde met het schrijven van een aantal losse stellingen, en dat hij niet veel liever eene geleerde en uitgewerkte verhandelinge in 't licht gaf. Hierop schijnt een zijner vrienden gedoeld te hebben, in een bijgevoegd gedicht schrijvende:

Een doorgeleerd *Dispuut*, bezoomd met honderd boeken,
Een welbewerkte proef van naarstigheid en vlijt,
Behoeft geen TOLLIUS, om roem en eer te zoeken,
Of rekenschap te doen van zijn' besteden tijd:
Een ieder kent zijn vlijt, zijn oordeel en verstand;
Zijn wetenschap en geest verwerven hem laurieren: enz.

Hoewel hij de beoefeninge der Regtsgeleerdheid niet geheel liet varen, hield hij zich echter meest bezig met het Letterkundige. *Hemsterhuis* en *Ruhnkenius*, hiervan niet onkundig, waren weldra 'er op bedacht, om hunnen jeugdigen leerling op deze of gene Akademie of aan een voornaam Athenaeum te plaatsen als Hoogleeraar in de Fraaije Letteren, om hem dus van den ongewissen omslag der beoefenende Regtskunde en van de Pleitzalen te bevrijden, en hem geheel aan de Letterkunde te verbinden. Tot dat oogmerk wil-

den de vermaarde Hoogleeraren *Gaubius* en *J. J. Schultens* gaarne medewerken. Het kon naauwlijks missen, of de vereenigde pogingen en aanprijzingen van zulke Heeren moesten, bij de eerste gelegenheid, den weg banen tot bereikinge van hun toegenegen doelwit. Binnen weinige jaren bekwam *Tollius* eene aangename bevorderinge.

De beroemde Hoogleeraar *Tijdeman* vertrok van de Geldersche naar de Utrechtsche Akademie, en *Tollius* werd in deszelfs plaatse te Harderwijk aangesteld als Hoogleeraar in de Geschiedenissen, Welsprekendheid en Grieksche Tale. Hij begon zijn openbaar werk, den tienden van zomermaand 1767, met het houden eener Redevoeringe (*qua demonstratur etiamnum superesse in Graecis literis, ex quo graviores disciplinae decus ac praesidium capere possint*). Inhoud, stijl, uitspraak, behaagden aan alle hoorders, die bevoegde regters waren. Het ontbrak hem hier niet aan algemeene toejuichinge, noch aan een gemeenzaam verkeer met den Gelderschen Adel en andere aanzienlijken, vooral zulke, die de Letteroefeningen beminden, noch aan uitmuntende leerlingen, die zijne blijdschap waren. Van zijne Jongelingschap zelf een vriend en kenner der Nederlandsche Letterkunde geweest zijnde, vond hij zich opgewekt tot het geven van

les-

lessen over onze Vaderlandsche Taal, welke anders te veel veronachtzaamd was, vooral op onze Akademiën. Hij volhardde met lust en ijver in zijn werk tot het jaar 1776.

Alle genoegens werden toen onverwacht gestoord door het overlijden van zijne Echtgenoote, Vrouwe *Johanna Bernardina Bennet*, Zuster van onzen wijdberoemden *Bennet*. Dit treurig sterfgeval trof zijn gevoelig hart derwijze, dat veranderinge van luchtsgesteldheid en uitspanninge als eene noodzakelijke behoefte voor 't herstel zijner gezondheid geoordeeld wierden. Hij verzocht en verkreeg van de Curatoren der Akademie een gunstig verlof, om Harderwijk voor eenigen tijd te verlaten, en zich naar elders te begeven. Nu vertrok hij naar Parijs, bleef in die Stad, en bereikte het oogmerk der reize. De lucht was hem aldaar zeer gunstig. Voor iemand van smaak en geleerdheid was geen betere uitspanninge te bedenken dan de gelegenheid om gebruik van den hem verleenden vrijen toegang tot de rijke verzamelinge van Grieksche handschriften, in de Koninglijke en andere voorname Bibliotheken voorhanden, te maken tot uitbreidinge van zijne Letterkundige ondernemingen, inzonderheid ter verzamelinge van al het benoodigde voor de uitgave van *Apollonii Lexicon*, hierna breeder te melden. Daarenboven deelde hij

te Parijs in een gemeenzaam verkeer en de vriendschap van groote Geleerden. Onder deze was bijzonderlijk in dien tijd *d'Ansse de Villoison*. Alhaast geraakte hij in kennisse en achtinge zoo bij andere Letterkundigen, *Blin de St. Maure*, *de Bure*, *Vicq d'Azir*, meer andere, als bij mannen, die in de verhevene Wetenschappen den hoogsten roem behaald hadden, onder welke ongetwijfeld *Franklin* en *de la Lande* behoorden. Hier mag ook niet vergeten worden de voortreffelijke Hertog *Maitland*. Alle welke Heeren onzen *Tollius* onder de vrienden hunner Huizen hadden aangenomen, en hem de ondubbelzinnigste bewijzen van ware en onveranderlijke verknochtheid van vriendschap gaven. Nog te Parijs vertoevende, ontving hij het berigt zijner aanstellinge tot Hoogleeraar in de Historien en Grieksche Tale aan het Athenaeum te Amsterdam, om de plaatse van den vermaarden *Pieter Burman* te vervullen. Hoe groot anders de genoegens geweest waren, die hij te Harderwijk ondervonden had, en welke hij nog verwachten kon, was hem het beroep naar Amsterdam alleraangenaamst.

Met bereidvaardigheid aanvaarddde hij dezen nieuwen post, den tweeden van lentemaand 1778, met het houden der keurige Redevoeringe over den weergaêloozen *Vossius* (*de Ge-*

rar-

rardo Ioh. Vossio, perfecto Grammatico), die een der vroegste en luisterrijkste sieraden van die Doorluchtige Schole geweest is.

Alle leergierige Jongelingen hielden hem hier, gelijk te voren te Harderwijk, in hooge waarde, en verzuimden nooit moedwillig zijn dagelijksch onderwijs. Op verzoek van een groot aantal der aanzienlijkste en kundigste Heeren, liet hij zich bewegen, om, gelijk zijn voorzaat gedaan had, Nederduitsche lessen over de Vaderlandsche Historie te geven. Die Heeren, meest bejaard en geen vreemdelingen in 's Lands Geschiedenissen, vereerden hem met hunne bestendige tegenwoordigheid, hoorden hem met graagte, bewonderden zijne welsprekendheid, bedaardheid en schranderheid van oordeel; zij verzuimden ook niets met woorden en daden, om de genoegens van hunnen braven leermeester, bij deszelfs verblijf te Amsterdam, te vermeerderen. Hierbij kwam nog in 't jaar 1778 de vernieuwinge van zijn huislijk geluk door een tweede huwelijk met Vrouwe *J. C. Schoorn*, *Weduwe Kloeckhoff*, uit welken echt nog twee Dochters in leven zijn, beide gehuwd.

Het liet zich aanzien, dat Amsterdam, ten minste vooreerst, voor hem als eene rustplaatse zijn zou, en dat hij in die Stad zou blijven deelen in de algemeene welwillendheid der

inwoonderen, die hem ongemeen begunstigden. Doch deze kalmte werd onvoorziens afgesneden door eene onderhandelinge van een' geheel anderen aard. Zijne Doorluchtige Hoogheid, de Heer Erfstadhouder der Vereenigde Nederlanden, deed bij *Tollius* onderzoeken, of bij hem eenige bedingen zouden gehoord worden, indien de Prins mogt goedvinden, het onderwijs zijner Vorstelijke Kinderen aan hem optedragen. Eene zaak van dat belang vorderde bedaarde overweginge. Door tusschenkomste van verscheidene Hovelingen en Begunstigers van den Hoogleeraar, begon de onderhandelinge over dit gewigtig stuk in 't jaar 1784, en werd in 't volgende jaar tot stand gebragt, wanneer *Tollius* bij Akte van Zijne Doorluchtige Hoogheid, den 28sten van sprokkelmaand 1785, aangesteld is tot Onderwijzer der drie Kinderen van den Prins Erfstadhouder.

Toen volgde de verhuizinge van *Tollius* uit Amsterdam naar 's Gravenhage. Doch de Heeren Burgemeesters hem, voor zijn vertrek, een blijk willende geven van hunne tevredenheid en vergenoegdheid over zijne gedragingen en gedane diensten, vonden goed hem toch de terugkomste aan hun Athenaeum aantebieden, zoodra de loop van zijne omstandigheden zulks verkiezelijk zou maken, en ondertusschen aan zijne te Amsterdam geborene Dochter het Bur-

ger-

gerschap van hunne Stad wel te willen toekennen.

Tollius, bijzonderlijk te vreden over al het genoegen, dat hij jaren lang te Amsterdam had mogen genieten, was niet minder voldaan over de wijze, waarop hij in den Haag ontvangen werd. Hij zag zich verpligt door het zacht, handelbaar en leergierig bestaan van de jeugdige Vorsten en Vorstinne; door het wijs en verstandig bestuur, waarmede de Doorluchtige Ouders de opvoedinge der Vorstelijke Kinderen ter harte namen, die aan *Tollius*, bij het aanvaarden van zijnen gewigtigen post, tot zijne voorlichtinge, een zeker voorschrift gaven van 't gene hij, om in zijn oogmerk wel te slagen, bij het onderwijs had te volgen.

Dit onderwijs nam een' aanvang in 't gemelde jaar 1785, en de zorge voor de zedelijke opvoedinge der jonge Prinsen werd toebetrouwd aan den Hofprediker *Guicherit* en den Heere *Euler*, wier dienstvaardige hulpe onze *Tollius* altijd bleef roemen. Deszelfs pogingen werden bekroond met de volkomene goedkeuringe der Doorluchtige Ouders, en met dankbare gevoelens van Hunne Afstammelingen. Nooit had ik de eere Hare Koninglijke Hoogheden van *Orange-Nassau* en *Brunswijk*, in latere jaren, in den Haag en te Haarlem, te ontmoeten, of Zij gaven blijken van

de bijzonderste achtinge voor den persoon, voor den getrouwen raad en bijstand, aan de oude Vorstin in de neteligste ongelegenheid van Haar geheele leven bewezen, en voor het onderwijs door den braven Man gegeven.

Inmiddels groeide de verbitteringe van de partijschappen in ons Gemeenebest tot die hoogte, dat de Prins Erfstadhouder raadzaam en noodzakelijk hield den Haag te verlaten, en zich naar Gelderland op het Loo te begeven. Derwaards werd *Tollius* ook geroepen, en het onderricht der Vorstelijke Spruiten bleef aldaar zijn hoofdwerk, doch met vele allergewigtigste bijkomende bezigheden, bekend uit zijne Staatkundige Geschriften, van welke in 't vervolg. Door de heugchelijke herstellinge van 's Lands Staatsgesteldheid en der ware Vrijheid, in herfstmaand 1787, kreeg *Tollius* mede de gelegenheid om in Holland en naar den Haag wederte keeren.

Eén jaar later, was het voor hem ook mogelijk de voorgenomene reize met den Jongen Vorst te ondernemen, om, door het bezoeken van onderscheidene Hoven en Erflanden, Hoogstdenzelven meer tot wereld- en menschenkennisse opteleiden, en voordeel te zoeken bij de toenmalige onderwijzinge, welke in de meeste ruimte en den besten smaak ook gevonden werd bij de Heeren Professoren, die toen een

bij-

bijzonder sieraad uitmaakten van het beroemde Carolinum te Brunswijk. Aangenaam en nuttig was hier het verkeer met verlichte en doorgeleerde Mannen, als den Hoogleeraar *Esschenburg*, *Zimmerman*, *Manillon*, *Lüder* en *Leisewiz*. Hierbij kwam het hartelijke en aangename onthaal aan het Brunswijksche Hof. De Heer Erfprins en *Tollius* waren reeds in Holland met den Hertog wel bekend geworden. Gelijk dat Hof alle mogelijke genoegens verschafte, zoo ging ook het verblijf aan het Hof van Berlijn vergezeld van de meeste redenen van tevredenheid.

In oogstmaand 1789 ging de reize verder naar de Nassausche Staten; en de reisgenooten mogten gelukkig en behouden te Dillenburg aankomen. Hier werden zij door den toenmaligen Regerings-President, den Heere *de Neufville*, en andere Leden der Regeringe, met zoo groote minzaamheid en hartelijkheid ontvangen, als zij zich ooit hadden kunnen voorstellen.

Nadat deze reize naar wensch en tot genoegen afgeloopen was, behaagde het Zijne Doorluchtige Hoogheid den Prins Erfstadhouder aan *Tollius* eenen nieuwen post optedragen, door hem de plaatse te doen vervangen van den overledenen Raadsheer en Rekenmeester der Domeinen Mr. *A. Ardesch*: welken post hij met goedkeuringe van den Vorst en ten nutte der

Domeinen mogt waarnemen tot het alles omkeerende jaar 1795.

De Heer Erfprins inmiddels reeds toegerust zijnde tot het Akademische onderwijs, was bij de Doorluchtige Ouders het besluit genomen, om Denzelven, onder de leidinge en het toezicht van de Heeren *Tollius* en van den Generaal *H. G. J. van Stamford*, de onderwijzinge der beroemde Hoogleeraren, *Pestel*, *van der Keessel*, *Sandifort*, *Kluit* en *Damen*, aan de Universiteit te Leijden te laten genieten. In de jaren 1789 en 1790 hoorde de Erfprins hunne lessen met de voorbeeldigste naarstigheid; en *Tollius*, die daarbij veeltijds tegenwoordig was, verzuimde niets, om den Vorst of voortelichten of de noodige ophelderingen over het gehoorde medetedeelen. Hierop doelde onze groote Latijnsche Dichter, de Heer *J. H. Hoeufft*, in weinige doch veelbeduidende regels ter eere van *Tollius* schrijvende:

Te, licet exstinctum, tot docti, HERMANNE, labores
Interiisse vetent:
Talem Belgiadum populo formasse Monarcham,
Plus ego miror opus.

Alle genoegens en aangenaamheden, welke onze *Tollius* sedert een' geruimen tijd genoten had, begonnen in 't jaar 1794 op eene aanmerkelijke wijze te wijken.

In

In herfstmaand van dat jaar, werd hij door den Raad van State, met goedvinden en op voorstel van den Prins Erfstadhouder, aangesteld tot Generalen Commissaris Civiel bij de Armée van Zijne Majesteit den Koning van Groot-Brittannie, welke zich hier bevond ter afwering van de Franschen, die een' toeleg op Holland hadden. De gevolgen van dien oorlog, gelijk men weet, waren voor ons Vaderland zeer ongelukkig, en noodzaakten zelfs den Prins Erfstadhouder, om, met Zijne Gemalin, Zoons en Dochter, ten laatste eene wijkplaatse in Engeland te zoeken.

Midlerwijl begon het den Commissaris Civiel hoe langer hoe moeilijker te vallen voor de Engelsche Armée en destijds noodige bestellingen alles te bezorgen, wat hij verlangde te kunnen bewerken. Die lastige post werd, in lateren tijd, eene vuile bron van onverdiende verdrietelijkheden en boosaardige beschuldigingen van ontrouwe in 't gebruik van 's Lands penningen: aantijgingen, tegen welke de eerlijke en naauwgezette Man zich zoo wel wist te verdedigen, dat zelfs eenige vijanden hem regtvaardigden. Met genoegen is hem altijd overgebleven het aandenken aan den Engelschen Commissaris *Brokwaston*, en aan de meeste Generaals, met welke hij heeft mogen kennisse maken. Daar echter het naderen der Franschen

over

over den Rhijn en hun intrek in deze Republiek den dienst van *Tollius* bij de Engelsche Armée volkomen onnut maakte, begreep hij, dat hij zijnen post van Commissaris niet langer konde noch behoorde waartenemen; en hij besloot, met Vrouwe en kinderen, doch met achterlatinge van zijne Bibliotheek en bijna alle goederen, dit Land tot gelukkiger tijden te verlaten. Hij begaf zich te dien einde, in 't gevolg der Engelsche Armée op reize naar Osnabruck. Op die reize had hij het genoegen, een aantal door schrik en vreeze verbijsterde landbewoners, en verdere ingezetenen der ongelukkige landstreken, bij leven en goed te bewaren, hen te vrede te stellen, en tot ruste te brengen: van welke menschen nog heden niet weinige zijne gedachtenisse, als die van een' edelen, menschlievenden en regtvaardigen redder en weldoender, hoogschatten en vereeren.

Te Osnabruck zijnde, ontving hij, op eene meer plegtige wijze, eenen zeer verpligtenden brief van wijlen Hare Koninglijke Hoogheid, Mevrouwe de Hertoginne *van Brunswijk*, welke hem, in zijne tegenwoordige en verder mogelijke ongelegenheden, alle haar mogelijke hulpe aanbood, en dat aanbod ook met gelijke uitnoodiginge van Haren Doorluchtigsten Vader, den Hertog *van Brunswijk*, verzelde. Na een kort verblijf te Osnabruck,

ver-

vertrok toen *Tollius* met zijn Huisgezin, om aan de aanbiedinge van Zijne Doorluchtige Hoogheid te Brunswijk te gaan voldoen. Hij vond aan dat Hof, vooral bij de Prinses *Louise*, toenmalige Erfprinses *van Orange-Nassau*, alle die hulpe en alle die bewijzen van goedwilligheid, waarop hij en zijn Gezin eenigszins hadden durven rekenen.

Gedurende zijn verblijf in Brunswijk, hield hij zich bezig met meer of minder gewigtige Commissien, welke voor de belangen van het Huis *van Orange*, in Engeland of te Hamburg, door Zijne Doorluchtige Hoogheid den Heere Erfstadhouder dienstig geoordeeld werden. Hiertoe deed hij uit Brunswijk verscheidene reizen, als drie naar Hamburg en Engeland, drie naar Berlijn, eene naar Hanover, en eene naar het Vredes-Congres te Rastadt, in slachtmaand 1798; op welk Congres men echter niets van belang voor ons Vaderland of het Huis *van Orange* heeft kunnen te weeg brengen.

Inmiddels had Zijne Doorluchtige Hoogheid de Heer Erfprins *van Orange* aan *Tollius* opgedragen, om de goederen van Zijne Hoogheid den Vorst *van Jablonowskij*, die in Polen te koop waren, te gaan zien, en aan Zijne Hoogheid daarvan en van den aard van dien koop behoorlijk verslag te doen. Met dit

doelwit vertrok *Tollius* derwaards in wijnmaand 1798, en in weinige dagen volbragt hij zijnen last tot genoegen van den Erfprins, wiens afgezant den 14den van slachtmaand daarna reeds te Brunswijk te rug was.

De Heer Erfprins keurde den koop volkomen goed, aanvaardde den eigendom van die Poolsche goederen, en betrouwde het hoofdbewind over dezelve toe aan *Tollius*, onder den titel van Geheim-Raad, en onder de genietinge van zoodanige regten en voordeelen, als het den Prins behaagde aan hem toetevoegen. Verrast en vereerd met deze bestemminge, moest *Tollius* zich van Brunswijk naar Berlijn en vervolgens naar Polen verplaatsen, om aldaar voor dat bestuur de noodige zorgen en schikkingen te beginnen. Deze reize werd in 't voorjaar 1800 ondernomen, in gezelschap van Vrouwe en kinderen, maar kon niet zoo spoedig afloopen, als de voorgaande, ook wegens tusschenkomende ongesteldheid van zijne Echtgenoote.

Zij verlangden aantekomen op het eerste der gekochte goederen, genaamd Widzien, van waar zij zich vervolgens begaven naar een ander goed, Raçot geheten, bijzonder aangenaam en welgelegen, meer het voorkomen van een Vorstelijk Slot hebbende, dan van een bijzonder landhuis, zoo dat Hare Koninglijke Hoog-

heid,

heid, de tegenwoordige Koningin der Nederlanden, verscheidene dagen met genoegen daar heeft willen doorbrengen.

Bij eene vreemde Natie viel het zeker niet altijd gemaklijk, dien nieuwen post met dat genoegen en die voldoeninge te kunnen verzorgen, als *Tollius* wel zou verlangd hebben. De Prins had echter zoodanige verordeningen gemaakt, en hem zulke menschen toegevoegd, welker goede onderrigtingen en trouwen vriendenraad hij steeds erkennen zal. Tot Justitiarius van de vijf hoofdgoederen, Widzien, Raçot, Czeschezero, Stenzevo en Wijscox, was hem bijgevoegd zijn Vriend de Heer Criminaalraad *Stanger*; ook genoot hij in 't bijzonder veel hulpe van den Heere Justitieraad *Waegner*.

Het had inmiddels aan Zijne Hoogheid den Erfprins behaagd, bij de moeijelijkheden der toenmalige tijden te beproeven, om een' weg ter herstellinge van drukkende armoede te openen voor zoo vele bewoners der Nassausche Landen en van het overige Duitschland; om, zoo veel mogelijk, hun lot te verbeteren in zijne nieuw verkregene Poolsche goederen. De Erfprins wenschte, ter bereikinge van dit menschlievend oogmerk, in die gekochte Landen eenige Coloniën te vestigen, en alle menschen, aan welke dit raadzaam en doenlijk

scheen,

scheen, op zijne Poolsche bezittingen tot volgend geluk en welvaart te plaatsen.

Te dien einde werd een aanzienlijk getal van dergelijke menschen, met hun huishouden, aan *Tollius* toegeschikt, voor welke woning en land moest bezorgd worden. Die Colonisatie kon niet, zonder groote moeijelijkheid, op eene geschikte wijze tot stand komen. Men moest voor elken Colonist een huis, schuur en stal bouwen. Hierbij kwam, door de verschillende adviesen van deskundigen, groote zwarigheid, zoo ten aanzien der bouwstoffen, als het ontoereikende aantal huizen, om alle de Colonisten te bevatten, dermate, dat men zich met hutten behelpen moest, om slechts tegen de ongemakken der lucht beschut te zijn.

Tot hier toe had *Tollius* geen redenen van eenig misnoegen over de Poolen of hun bedrijf, dewijl hunne betoonde goedwilligheid, en de blijken van eene meer dan gewone hoogachtinge, bij voorkomende gelegenheden, hem in dit werk bemoedigden.

Des onaangezien, zag hij donker in de toekomste over den uitslag van het ondernomen etablissement van aanzienlijke Coloniën, en over het uiteinde van zijne omzwervingen, zoo wel als over het lot, dat aan het Doorluchtige Huis van Orange Nassau te duchten stond. Onder

der alle die bekommerende gedachten, ontving hij, onverwacht, door brieven zijner vrienden uit Holland, die bij zijne afwezigheid altijd zijne belangen behartigd hadden, een gegrond onderrigt, dat *Louis*, destijds Koning van Holland, zijne terugkomste in het Rijk verlangde. De Heer *Tollius* deed bij den Koning eene ernstige aanvrage over de betalinge van een Pensioen, hem door den Prins van *Orange* toegezegd. De Koning nam hierop een besluit, den dertienden van hooimaand 1808 op het Loo *eigenhandig* door Hem onderteekend, waarbij Hij zijnen Minister van Buitenlandsche Zaken magtigde, *Tollius* te bewegen tot het terugkomen in 't Rijk; de Koning zou bestellinge over zijne zaken maken, nadat hij wedergekeerd zou zijn; 's Konings Buitengewoon Afgezant te Berlijn zou hem de middelen bezorgen, welke hij mogt noodig hebben tot het doen der reize.

Van dien voorslag gaf *Tollius* terstond kennis aan Zijne Doorluchtige Hoogheid den Heere Erfprins van *Orange*, en haaste zich op dien tijd, met goedkeuringe van dien Vorst, van dat aanbod inmiddels gebruik te kunnen maken.

Na bezorging van alle zijne zaken, ondernam hij de reize, en betrad, na tien dagen,

den Vaderlandschen grond te Utrecht, waar zijne Majesteit zich juist destijds bevond. De Koning ontving den Professor met vele verzekeringe van toegenegenheid, en bij onmogelijkheid, om hem met herstel van pensioenen en de teruggave van achterstallige pretensiën behulpzaam te zijn, verlangde de Koning alleenlijk, dat *Tollius* zich in het Rijk liet gebruiken, doch wilde aan hem de keure overlaten, om zich of in den Staat, of anders aan de Akademie, in welk vak hij wilde, geplaatst te zien. *Tollius*, aan zijne oude gevoelens getrouw, verkoos, met wijs beleid, den Akademieschen stand bij de Universiteit te Leijden, en de Statistiek, waarin hij zich vleide in Duitschland zich genoegzaam in staat gesteld te hebben, om dien tak van wetenschap aan eene Hollandsche Akademie meer bekend, en aan de Jeugd smakelijk te maken.

Kort daarop werd hij aan de Universiteit te Leijden beroepen als *Professor Statistices et Diplomatiae:* welken post hij, den 10[den] van zomermaand 1809, openlijk aanvaardde met eene Redevoeringe *de fine Statistices*, *quae vocatur*, *hodiernae*.

Deze Redevoering, met verstand en voorzichtigheid opgesteld, werd met algemeen genoegen gehoord en gelezen. Elk bewonder-

de

de 's Mans oordeel en welsprekendheid. Langdurige ondervindinge, gepaard met oplettend onderzoek, had hem veel geleerd omtrent de zaken, tot welker onderwijs hij nu geroepen was.

Met onuitsprekelijke blijdschap, zag hij de heugchelijke veranderinge in het bestuur van ons Vaderland, naar welke hij zoo zeer verlangde, en welke hij zelfs verwachtte, gelijk mij uit zijne vertrouwelijke mondgesprekken duidelijk gebleken was.

De wederkomst van een' Vorst, op wien hij, sints zoo vele jaren, eene naauwe betrekkinge gekregen had, vervulde zijn hart met vreugde en dankbaarheid.

Hij maakte hierom niet de minste zwarigheid, om de groote Vergaderinge der Notabelen in lentemaand 1814 te Amsterdam, waartoe hij geroepen was, te gaan bijwonen, den Prins te verklaren voor Souvereinen Vorst van dit Gemeenebest, en de beraamde grondwet der Regeringe goedtekeuren.

Onder alle blijken der gunstige Voorzienigheid, die hij middelerwijl had genoten, behoorde ook de vermeerderinge van huislijk geluk door zijn derde Huwelijk, in 't jaar 1813 aangegaan met zijne Nicht, Vrouwe *Susanna*

Eli-

Elisabeth Detmers, Dochter van den Colonel *Johan Detmers*, eene Zuster van den Generaal Majoor *Hendrik Detmers*. De oplettende zorge van deze waardige Echtgenoote was zijn groot voorregt, vooral in den hoogsten ouderdom, welken hij bereikte.

Bij de plegtige herstellinge der Leijdsche Akademie verkoos hij bij dezelve te blijven, doch met verwisselinge van het gemelde vak met dat der Grieksche en Latijnsche Letterkunde, en wat daarmede in verband staat. Nu kwam hij in de Faculteit der Bespiegelende Wijsbegeerte en Letteren.

Onder de zonderlinge genoegens van *Tollius* was ongetwijfeld niet het minste, dat, gelijk hij weleer aan onzen Koning in de Letteroefeningen nuttig geweest was, hij ook een der Leermeesters wierde van 's Konings jongsten Zoon, Zijne Koninglijke Hoogheid Prins *Frederik*, toen die Vorst, ter bevorderinge der Studiën, zich aan de Leijdsche Akademie bevond; maar die, uit bijzondere hoogachtinge, niet wilde, dat *Tollius*, gelijk de andere Hoogleeraren deden, ten zijnen Huize kwam, om 's Mans uitmuntende lessen te hooren. Hierin zou de Prins gaarne langer volhard hebben; doch de zorgelijke toestand van ons Vaderland verpligtte den beminnelijken Vorst, de Univer-

si-

titeit bij overhaastinge te verlaten, en zich te bemoeijen met de Krijgszaken, die tot heil der Nederlanden uitliepen.

Behaalde onze *Tollius* den grootsten roem door de waarneminge der Ambten, die Hij bekleedde in de Geleerde en Politieke wereld, hij heeft ook zijnen naam door verschillende Schriften vereeuwigd.

Ik behoeve niet andermaal te spreken van de lezenswaardige Latijnsche Redevoeringen door hem te Harderwijk, Amsterdam en Leijden gehouden, en in druk uitgegeven.

Bij alle Geletterden in Europa maakte Hij zich bekend en geacht door de keurige uitgave van *Apollonii Lexicon Homericum*, voorzien met de bekorte aanteekeningen van *d'Ansse de Villoison*, en met zijne eigene aanmerkingen, die beknopt, maar veel beduidende zijn. Dit werk, waaraan geen tijd en vlijt gespaard waren, kwam eerst in 't licht in 1788, en werd opgedragen aan Zijne Vorstelijke Leerlingen, Zoons van Zijne Doorluchtige Hoogheid den Heere Erfstadhouder.

Onder zijne laatste Latijnsche Schriften was de Levensschets van den Hoogleeraar *N. Paradijs*, gevoegd achter de *Opuscula Academica* van zijnen ouden Vriend, in 1813 uitgegeven.

 Veel-

Veelvuldige bezigheden in den tijd zijner uitlandigheid, in 't jaar 1795 en naderhand, verhinderden den werkzamen Man niet in het schrijven en uitgeven van belangrijke stukken, die ons Vaderland betreffen, maar zonder zijnen naam, om wijze redenen, te voorschijn kwamen.

Het Vertoog over de rampen van Holland en de hulpmiddelen daar tegen, te Antwerpen (of elders) 1796 in 't Fransch en Nederduitsch gedrukt, draagt alle kenmerken van een' verstandigen en bedaarden Schrijver; insgelijks een werk, in 't volgende jaar gedrukt, tot titel voerende: Nederlands Staatsgebreken en derzelver Geneesmiddelen.

Onder ons is meer algemeen bekend het Regtsgeleerd Advies van *B. Voorda* en *J. Valckenaer* in de zaak van den gewezen Stadhouder, met wederleggende aanteekeningen, gedrukt in 1796. Die aanteekeningen, om welke optestellen een ander niet in staat was, zijn zoo bondig en met die kracht van waarheid ter overtuiginge van alle onzijdige lezers geschreven, dat deze wederlegginge van het Regtsgeleerde Advies buiten tegenspraak bleef.

Ten hoogste belangrijk zijn de Staatkundige Geschriften, betreffende de Vereenigde Nederlanden in 1786 en vervolgens, door *Tollius*

1814—

1814—1816 in drie deelen in 't licht gegeven, en opgedragen aan Hare Koninglijke Hoogheid, Mevrouwe de Douairiere *Orange-Nassau*. Een groot deel der oorsprongelijke Stukken, hier te vinden, was door hem zelven gesteld, en onveranderd nu gedrukt. Zij leeren ons vele bijzonderheden omtrent de gebeurtenissen van dien tijd, maar ook eenige bijzonderheden, welke, naar de keuze van zommigen, liever onbekend hadden moeten blijven voor de latere Nakomelingschap.

Uit die Staatkundige Geschriften en de bijvoegselen ziet men duidelijk, hoe zeer *Tollius* geschikt was voor het schrijven eener Historie van zijnen tijd. Dit is moeijelijk en bijna onmogelijk voor anderen, die geen oog- en oorgetuigen waren van de geheime raadplegingen der Hoven, met welke hij zoo bijzonderlijk bekend was. Het spreekt van zelfs, dat Hij in de hagchelijke omstandigheden van 't jaar 1785 en twee volgende een volkomen vertrouwen had bij het Huis van *Orange-Nassau*. Niet minder was hij in het vertrouwen van Zijne Koninglijke Hoogheid den Regerenden Hertog *van Brunswijk* in het jaar 1787, wanneer Hoogstdezelve in Holland en te Amsterdam kwam, om de verwarringen in ons Vaderland te herstellen.

Kwamen de overige Taal-Oudheid-Geschied-

en

en Staatkundige Schriften, welke hij zelf der uitgave waardig geoordeeld had, eens in het licht, 's Mans roem zou nog meer en meer bevestigd en alomme uitgebreid worden.

In de voornaamste punten van mijn Berigt maakte ik een zorgvuldig gebruik van een eigen Opstel van den Heere *Tollius*, aan welks slot de brave Man dit nog bijvoegde. „ Hiermede vertrouwen wij alles gezegd te hebben, wat men in de *Biographie Historique* (*Galerie Historique des Contemporains ou nouvelle Biographie*, *tom.* VIII 2 *part. p.* 375, 376). van ons zou kunnen verwachten, daar wij niets verzwegen hebben van 't geen den Lezer eenigszins aanmerkelijk, of met den loop van gewigtiger gebeurtenissen verbonden zou kunnen schijnen". Wat mij van elders in 't zekere is bekend geworden, oordeelde ik niet ondienstig te melden, en nu moete ik nog iets zeggen van 's Mans voortreffelijk karakter.

Het karakter van dien Man, aan alle zijden beschouwd, in zijn openbaar en bijzonder leven, was waarlijk edel, uitnemend, beminnelijk, voorbeeldig, en onzer navolginge overwaardig. Indien dit niet algemeen bekend en geëerbiedigd was, zou 'er hier in het bree-

de

de van kunnen gesproken worden.

Men kende zijne ongeveinsde hoogachtinge voor den Geopenbaarden Godsdienst, en zijne bestendige zucht ter bijwoninge van de Euangeliepredikinge.

Elk bewonderde in hem schranderheid van vernuft, fijn oordeel, vaardigheid van spreken en schrijven in verscheidene oude en hedendaagsche talen, aanhoudende werkzaamheid, voortreffelijke geleerdheid.

Zijne getrouwheid en eerlijkheid in alle Ambts-bedieningen was voorbeeldig en navolgenswaardig.

Standvastige verkleefdheid aan het Vorstelijke Huis van *Orange-Nassau*, ten tijde van Hoogstdeszelfs voor- en tegenspoed, blonk in hem onbetwistbaar uit.

Dienstvaardigheid voor allen, wien hij ergens in nuttig kon zijn, ook zelfs in den grijzen ouderdom, voor leergierige Jongelingen, die zijn bijzonder onderwijs begeerden en verkregen.

Eenvoudige en ongemaakte nederigheid was zijn sieraad, zonder zich ooit met trotsheid te verheffen of op loftuitingen wegens kundigheden, of op aanzienlijke eereposten, of ook op de aanstellinge tot de Ridder-Orde van den Nederlandschen Leeuw, of op het voorregt van ge-

geweest te zijn een Leermeester van onzen Koning en diens Zoon Prins Fredrik.

Ware Vaderlands-liefde, welke afkeerig blijft van eigenbelang en van onmatige zucht tot geld en eere, is nooit het karakter van menschen geweest, die wel de liefde voor Vaderland en Vrijheid in den mond hadden, maar geenszins behartigden. Zij was het karakter van den edelen *Tollius* voor en bij zijne uitlandigheid.

Aan dien onaangenamen en in zoo vele opzichten bezwaarlijken post van Commissaris Civiel, van welken ik hier boven sprak, onttrok hij zich niet, alleenlijk uit zuivere Vaderlands-liefde, zonder het minste oogmerk van gewin: met volvaardigheid had hij dezen post op zich genomen, en hij vervulde dien met zijne aangeborene zachtaardigheid, gepaard met den hoogsten ernst, tot algemeen genoegen van allen, die belang stelden in 't behoud van dit Gemeenebest.

Ten tijde van zijne uitlandigheid, ontving *Tollius* niet slechts alle bewijzen van groote achtinge door vele Persoonen van den hoogsten rang en het uitmuntendst vermogen, maar ook de aanbiedinge van aanzienlijke bedieningen en voorregten in Duitschland, Engeland en Polen, doch welker aanneminge hij, wegens

de

de hartelijkste verknochtheid aan zijn Vaderland, steeds met de hem zoo eigene gewone zedigheid ontweek en beleefdelijk afsloeg. Dit mag Vaderlands-liefde heten.

Dankbaarheid vervulde geheel zijn hart. Nimmermeer vergat hij de veelvuldige weldaden, die hij in den vroegeren leeftijd, vervolgens te Harderwijk en te Amsterdam, en aan verscheidene Vorstelijke Hoven had ontvangen.

In zijn bijzonder verkeer was hij bescheiden, vriendelijk, nooit twistgierig, voor oude vrienden onveranderlijk dezelfde, voor zijne Echtgenoote, Kinderen, Kindskinderen en verdere nabestaanden een dierbaarst pand in dit leven.

Het is bijkans onmogelijk, dat iemand, die hem gekend heeft, immermeer vergeten zal, 's Mans nagedachtenisse, na zijn overlijden, in zegeninge te houden.

Het kon niet anders zijn, of een Man van zulke verdiensten, gelijk hij in alle kracht was, moest bij vele Genootschappen van Wetenschappen in aanmerkinge komen, om een Lid van dezelve te worden, zoo in ons Vaderland, als buiten hetzelve. Jammer is 't, dat vele Diplomata, in welke hij benoemd was, zijn verloren geraakt, deels door zijne langdurige uitlandigheid, deels door het verlies van een groot gedeelte zijner kostbare boekerije

rije

rije en verdere goederen. Wij weten echter met zekerheid, dat hij geweest is Directeur van de menschlievende Maatschappije der Drenkelingen, te Amsterdam gevestigd; sedert 1809 Lid van het Koninklijke Nederlandsche Instituut der Wetenschappen; als ook van de Utrechtsche en Groningsche Genootschappen; en een der Oprichters van de Leijdsche Maatschappije van Nederlandsche Letterkunde in 't jaar 1766; van welke hij nu het oudste Lid was.

Al het gezegde zou kunnen dienen tot het schrijven eener uitgewerkte Lofrede, die een' zoo grooten Man toekomt, welke ik wensche, dat door eene welbesnedene penne vervaardigd, door een' welbespraakten mond in 't openbaar uitgesproken, en gedrukt algemeen zal gelezen worden.

